

Pogledi

Uticaj sovjetske vojne doktrine na stabilnost u Evropi

General-pukovnik u penziji prof. dr *ZLATKO RENDULIĆ*, dipl. inž.

Sa pojavom perestrojke u SSSR-u dolazi do popuštanja zategnutosti na liniji Istok – Zapad, čemu znatno doprinose i uspešni pregovori o smanjenju nuklearnog oružja. U vezi s tim, znatno se smanjuju oružane snage i vojni vrh je u mogućnosti da reforme u vojsci sprovede u povoljnijim uslovima nego što je to slučaj sa reformama u privredi i društvu. U tim okolnostima stvorena je i nova sovjetska vojna doktrina, koja je kasnije nazvana doktrina razumne odbrambene dovoljnosti.

Stara vojna doktrina dubokih operacija i bojeva sadržala je jednu očitu protivurečnost. U vojno-političkom delu, gde je uvek naglašavano da SSSR nikada neće prvi započeti rat, ona je izrazito defanzivna. U vojnotehničkom delu, gde je SSSR održavao očitu nadmoćnost u oklopnim jedinicama, ona je izrazito ofanzivnog karaktera.

Novom sovjetskom doktrinom odbrambene dovoljnosti, kojoj se priključuje pojam o odbrani bez ofanzivnih mogućnosti, otklanjaju se te protivurečnosti. Time je dat osnov da se u daljim pregovorima o smanjenju konvencionalnih i nuklearnih snaga krene od suštinskog razmatranja ravnoteže u osnovnim borbenim sistemima, bez stalnog prebrojavanja količine pojedinačnih vrsta naoružanja. Time se konačno postiže jednakost u bezbednosti na liniji Istok – Zapad na najnižem nivou te ravnoteže, što je stvarni doprinos trajnom miru i stabilnosti u Evropi.

PERESTROJKA I PRITISAK POLITIČKIH REFORMI NA PROMENE GLEDIŠTA O ODBRANI

Posle Brežnjevljeve ere uspostavljeno je, kao neki ustaljeni red, da se za prvog sekretara KPSS bira čovek veoma dugog staža i velikog ugleda u sovjetskoj partijskoj hijerarhiji. To je bio rukovodilac koji je davno prešao zenit svojih mogućnosti i nije bio u stanju da se uhvati ukoštac sa bilo kakvim promenama okoštalog aparata vlasti. Zbog toga nije

ni moglo doći do značajnih promena u birokratskom aparatu vlasti, a time ni u privredi zemlje. Pored toga, bila je javna tajna da je sistem teško opterećen korupcijom, koja se jako razbuktala u Brežnjevljevoj eri. To se može smatrati razlogom da su čak i najuticajniji konzervativci u KPSS, kao što su bili Ligačov, Čebrikov, pa i sam Gromiko, doneli odluku na partijskom plenumu, u martu 1985, da podrže izbor mlađeg, obrazovanog i sposobnog čoveka, kao što je bio Gorbačov, umesto već ostarelog Grišina. Na tom plenumu preovladalo je mišljenje da će Gorbačov pokrenuti ekonomiju zemlje iz stagnacije, a nakon toga bi se tehnološki jaz između SSSR-a i najrazvijenijih zemalja mogao smanjiti. Izgleda da u tom trenutku nikome u SSSR-u nije bilo jasno koji su sveukupni uzroci tog privrednog zaostajanja.

Da bi se konačno učinilo nešto radikalnije u promenama privrednog sistema otpočeta je perestrojka već 1985. godine. Njen cilj je bilo usavršavanje postojećeg ekonomskog sistema, tako da može uspešnije funkcionisati. Nakon godinu dana, ustanovljeno je da sistem novim merama, koje je propisivala perestrojka, ne postiže gotovo nikakve rezultate i da su potrebne znatno radikalnije mere privredne reforme da bi se do njih došlo.

Privredna reforma je zahtevala da velike mase ljudi budu u nju ne samo uključene nego i mnogo bolje informisane o političkom životu. Zbog toga se perestrojki pridružila i glasnost (otvorenost) u rešavanju značajnih pitanja koja se tiču života u zemlji. Glasnost se širila mnogo brže nego što se očekivalo, pa su ubrzo došle na red sve nerasvetljene činjenice – tamne mrlje iz Staljinove ere, ali i davanje podataka o stvarnom stanju u SSSR-u, tako da prijašnji način propagande više nije imao nikakvog efekta. Desilo se nešto što stvaraoci perestrojke nisu očekivali, ni priželjkivali, tj. da se glasnost širi brzinom prerijske vatre, a perestrojka brzinom puža, pa čak nekada i da potpuno stagnira. Zbog svih tih poteškoća Gorbačov ima veliku opoziciju u SSSR-u, i to istovremeno među onima koji se protive perestrojki, kao i među zastupnicima znatno bržih i radikalnijih promena od onih koje nudi perestrojka. Bez obzira na to kakve poteškoće ima Gorbačov u svojoj zemlji, njegov ugled je neosporan u Zapadnoj Evropi i SAD. Zapadna

Evropa ga je veoma brzo prihvatila kao stvarnog borca za mir, a zatim kao čoveka koji ne želi silom da spreči reforme u zemljama Varšavskog ugovora, pa ni samo raspadanje tog ugovora ako se pokaže da ga zemlje u Istočnoj Evropi ne prihvataju.

Otvorenost u rešavanju svih pitanja u zemlji, kao posledica perestrojke i glasnosti, odrazila se i na oružane snage SSSR-a. Mnoge stvari koje se nekada nisu smele ni pomisliti sada se otvoreno izražavaju. Invazija Avganistana nije prvenstveno krivica vojnih krugova SSSR-a, ali ipak ceh tog neuspaha trebalo je da plati armija gubitkom svog, nekada neprikosnovenog prestiža. Više od devet godina prolivanja krvi u Avganistanu bez pravog rezultata dovelo je do nezadovoljstva u SSSR-u. Veterani tog rata pri povratku kući nisu dočekani kao pobednici, nego su doživeli istu sudbinu kao američki veterani rata u Vijetnamu. U nekim republikama javio se i antimilitarizam u oblicima kakav se do tada nije mogao ni zamisliti.

Vojnim krugovima postalo je već 1985. godine jasno da će popuštanje na liniji Istok – Zapad, kao i perestrojka, imati za posledicu smanjenje vojnog budžeta. Uspešni pregovori o smanjenju nuklearnog oružja smanjili su opasnost od izbijanja rata u Evropi.

Decembra 1988. Gorbačov je nagovestio unilateralno smanjenje oružanih snaga za 500.000 ljudi. Bilo je odmah jasno da će ubrzo doći do daljeg zamrzavanja vojnog budžeta. Vojni vrh, svestan toga, bio je ipak u mogućnosti da reforme u vojsci sprovede mnogo mirnije nego što se one sprovode u privredi i društvu. Pri svemu tome, sovjetski vojni vrh zna da prestiž koji je armija izgubila kod civila, kao i međunacionalna trvenja koja se odražavaju i na armiju, ne može značajno smanjiti strategijske mogućnosti sovjetskih oružanih snaga. Strategijske nuklearne snage SSSR-a, slično kao i američke, još uvek mogu praktično uništiti severnu hemisferu, i to u uzvratnom udaru, nakon pretrpljenog prvog iznenadnog udara. U tim okolnostima stvarale su se osnove za novu sovjetsku vojnu doktrinu, koja je kasnije nazvana doktrina razumne odbrambene dovoljnosti.

PROTIVUREČNOSTI STARE SOVJETSKE VOJNE DOKTRINE

Već pri stvaranju Crvene armije razvila se i polemika o njenim stratezijskim koncepcijama. Dva suprotstavljena tabora predvodili su Trocki i Frunze. Trocki je imao veliki uticaj na organizovanje nove revolucionarne vojske, premda nije imao nikakvo vojno obrazovanje. On za sebe nikada nije ni tvrdio da je vojni stručnjak, a u vojnim pitanjima rukovodio se prvenstveno političkim razlozima. Frunze je bio veoma uspešan komandant i organizator Crvene armije u građanskom ratu, i uzdigao se do najviših komandnih položaja a da pre toga nije imao neko vojno obrazovanje.

Trocki nije priznavao postojanje marksističke vojne teorije. Prema njegovim gledištima, ne postoji nauka o ratu, jer rat sadrži mnogo nauka. Prema njemu, rat je veština, a ne nauka. Smatrano je da se marksističkim gledištima ne mogu uobličiti načela ratne veštine, kao što je nemoguće marksističkim metodom uobličiti teoriju arhitekture. Tvrdio je da istorijski materijalizam nije univerzalan metod za sve nauke i da se rasprave o vojnim pitanjima ne mogu opterećivati „otrcanom marksističkom terminologijom i jako zvučnim rečima bez stvarnog sadržaja“. S druge strane, Trocki je strogo prihvatio marksistički metod za opredeljenje strategije boljševičke revolucije prema svetskoj politici.

Predstavnik suprotnog tabora, Frunze, samo je u načelnim raspravama o vojnim pitanjima prihvatao marksistički metod, ali je u detaljnijim razmatranjima imao veoma realne stavove. Razlike u tim raspravama o opštevojnim problemima bile su manje nego što je to u kasnijoj sovjetskoj vojnoj literaturi prikazivano.

Nešto veće razlike između ta dva tabora postojale su po pitanju formulisanja nove vojne doktrine. I Trocki i Frunze su se u tim raspravama mnogo oslanjali na školovane oficire iz bivše carske vojske, osobito na one koji su se uzdigli na visoke komandne položaje u Crvenoj armiji. Frunzeov blizak saradnik bio je Tuhačevski, proslavljeni vojni komandant u građanskom ratu, ali i dobro školovani oficir bivše carske vojske.

Frunze je tvrdio da osnova za formulisanje sovjetske vojne doktrine već postoji i da je ne treba izmišljati. Prema

njemu, ona mora biti strogo koordinirana sa opštim ciljevima države i njenim materijalnim i duhovnim izvorima, a zadatak vojnih stručnjaka i vojne nauke je da te elemente pravilno procene i povežu sa zahtevima savremene ratne veštine. Tu je Frunze u raspravama „tukao“ Trockog upravo njegovim oružjem, jer nije izražavao nikakvu marksističku frazeologiju, kao što je očekivao Trocki. U stvari, veoma se malo u opštem prilazu od njega razlikovao. Razlike su, međutim, postojale u stratezijskim koncepcijama, gde je Trocki zavisio od grupe bivših carskih oficira „stručnjaka“.

Prema Frunzeu, sovjetska republika je veoma velika teritorija sa slabo rešenim transportom i nedovoljno razvijenom industrijskom bazom. Otuda Crvena armija ne može podržavati ogromne neprekidne frontove kakvi su bili u Francuskoj u prvom svetskom ratu. Izlaz je video u manevarskom tipu rata, suprotnom od rovovskog. Osim toga, prema Frunzeu, revolucionarni duh udahnut u vojsku zahteva stalnu aktivnost, pokretljivost i spremnost za borbu u pozadini i partizanske aktivnosti.

Stručna grupa oko Trockog smatrala je da se ofanzivna ili defanzivna strategija ne može odrediti sve dok nije poznat tip rata. Prema tim gledištima, svaki tip rata zaseban je slučaj ratnih dejstava i prema njemu treba razviti određenu strategiju. Ipak, oni su prihvatili da se konačna pobjeda dobija samo ofanzivom. Jedan od istaknutih vojnih teoretičara u toj grupi bio je Svečin.

Pod rukovodstvom Frunzea, Tuhačevski je 1925. godine otpočeo rad na reformama u Crvenoj armiji, a u novembru te godine imenovan je za načelnika njenog štaba. Težak udarac za njega bila je Lenjinova smrt 1924. godine, a ubrzo posle toga, oktobra 1925, umro je i Frunze. Njih dvojica su najbolje poznavali i cenili vojne sposobnosti Tuhačevskog.

Tuhačevski je zapazio da pobednici u prvom svetskom ratu nisu obraćali pažnju na promene do kojih je došlo zbog usavršavanja tenkova i aviona, nego da samo teže usavršavanju starih metoda. Analizirajući službena francuska vojna gledišta između dva svetska rata, zaključio je: „Francuska vojska koja borbu zasniva na izrazito metodičnoj upotrebi pešadije, artiljerije i tenkova, daleko je od predloga jednog od istaknutih francuskih vojnih pisaca de Gaulla“.¹

¹ M. N. Tuhačevski. *O novoj ratnoj službi RKKA*. „Krasnaja zvezda“, maj 1937.

Na osnovu analize mogućnosti koje pruža masovna upotreba tenkova i avijacije, Tuhačevski sa svojim saradnicima, od kojih se posebno isticao Triandafilov, razradio je teoriju „duboke bitke“ kao polaznu ideju za ofanzivnu strategiju. Nastavljajući ideje Frunzea, Tuhačevski je bio pristalica ofanzivne strategije kao odgovora u slučaju napada na SSSR, umesto držanja neprekidnog fronta po uzoru na rovovski rat. „Ostvarivanje duboke bitke, tj. istovremenog tučenja protivnikovog borbenog poretka na čitavoj njegovoj dubini zahteva od tenkova, s jedne strane, da predvode ili prate pešadiju, a s druge strane da pravovremeno prodiru u protivnikovu pozadinu radi njegove dezorganizacije i radi odsecanja njegovih glavnih snaga od raspoloživih rezervi. Taj duboki tenkovski prodor treba da u protivnikovoj pozadini stvori zapreku na koju treba da budu pritisnute i gde treba da budu uništene njegove glavne snage. Istovremeno taj duboki prodor treba da uništi protivnikovu artiljeriju, poremeti veze i zauzme njegove štabove“.²

Jasno je da je Tuhačevski u svojim strategijskim razmišljanjima bio nadahnut Hanibalovim obrascem bitke kod Kane. Njime su se oduševljavali i nemački vojni teoretičari pre njega, posebno von Schlieffen, koji je u periodu ogromnog porasta snage vatre i prednosti odbrane nad napadom, predviđao proboj na jednom krilu nadmoćnim snagama, i do 7:1, uz veliku količinu teške artiljerije. Tuhačevski je među prvim zamišljao ostvarenje Hanibalovog obrasca upotrebom „kritičke mase“ tenkova uz jaku podršku avijacije. U Staljinovim čistkama Tuhačevski je uhapšen maja 1937, a polovinom juna osuđen je na smrt streljanjem. U to vreme tenk se kao borbeno sredstvo upravo uspinjao prema vrhuncu svojih mogućnosti, i on je bio, u odnosu na protivtenkovsku odbranu, u znatno povoljnijem položaju nego sada. Nemci su te iste ideje veoma uspešno koristili u prvom delu drugog svetskog rata. Time su postigli ogromne početne uspehe u munjevitom delu tog rata, ali su dočekali da prema tim istim principima i sovjetski tenkovi stignu u Berlin.

Posle drugog svetskog rata razvijena je nova sovjetska doktrina, koja je ideji duboke bitke dala mnogo veće razmere. To je doktrina „dubokih operacija i bojeva“. U osnovi, to je

² M. N. Tuhačevski. *Nova pitanja rata*. Izabrana dela, tom 2, VINIC, Beograd, 1985, str. 150.

ista ideja iz vremena Tuhačevskog, samo što je udarna grupa tenkova „daljnjeg dejstva“ (DD) zamenjena operativno-manevarskim grupama, i sve to stavljeno u mnogo veći prostorni okvir.

Svaka vojna doktrina sastoji se od vojno-političkog i vojnotehničkog dela. Lenjin je uvek zahtevao da sovjetska vojna doktrina ima naglašen odbrambeni karakter. U vojno-političkom delu sovjetske vojne doktrine uvek je naglašavano da SSSR nikad neće prvi izvesti napad nuklearnim ili konvencionalnim oružjem. Ali, ako bude napadnut, odmah će, da prenese borbene operacije na tlo protivnika. Da bi mogao da to izvede i ostvari duboku bitku ograničenih razmera, sve donedavno, zajedno sa snagama Varšavskog ugovora, održavao je odnos u tenkovima od 3 do 5:1 prema NATO snagama. Otuda je sovjetska vojna doktrina u vojno-političkom smislu bila defanzivnog, a u vojnotehničkom izrazito ofanzivnog karaktera. U tome je i velika protivurečnost stare sovjetske vojne doktrine. Naime, vojno-politički deo je deklarativan, i može biti samo okvir za spoljnu politiku, a vojnotehnički deo postoji u stvarnosti. Pošto sada više niko ne veruje u deklaracije, pa čak ni u neke ugovore, značajno je šta fizički postoji na drugoj strani. U tom smislu je Zapad razmatrao sovjetsku vojnu moć i doktrinu njene upotrebe. Naravno, ni Zapadna Evropa, a pogotovu SAD, nije u celom posleratnom periodu bila samo ugrožena strana. I tu je u početku bilo ratobornih i neodmerenih poteza, ali već ranih osamdesetih godina postaje obema stranama jasno da se rat u Zapadnoj Evropi ne može normalno planirati i voditi, i da je to znatno bliži korak samouništenju, nego „nastavku politike drugim sredstvima“.

OSNOVI NOVE SOVJETSKE VOJNE DOKTRINE

U razmatranju svoje nove vojne doktrine Sovjeti su pošli od toga da treba ispraviti njene protivurečnosti i zadržati dovoljnost odbrambenih sposobnosti. Ipak, u to razmatranje nisu krenuli samo iz političkih motiva, premda su i oni ocenjeni kao veoma važni. Oni su, pored toga, dobro odvagali i tehničko-tehnološku zasnovanost oslonca na novu od-

brambenu doktrinu. Naime, u naoružanju SSSR-a, a i u tadašnjim snagama Varšavskog ugovora, nalazio se ogroman broj tenkova, oklopnih vozila i artiljerije. Starije generacije tih borbenih sredstava bile su u upotrebi duže od dvadeset godina i postavljao se problem njihove zamene. Zbog naglog razvoja novih preciznih samonavodjenih i vođenih oružja za protivoklopnu borbu tenk nije više tako efikasno oružje kao nekada, a pogotovu ne njegove starije generacije. Zbog toga se ukupna efikasnost odbrane može postići sa znatno manjim izdacima, kombinacijom određenog broja najmodernijih tenkova i znatnog pojačanja u sredstvima za protivoklopnu borbu, uključujući i nove generacije borbenih helikoptera. Rečju, ide se na paritet u nuklearnim snagama, a u konvencionalnim snagama na dovoljnost za odbranu od napada. Pri tome se potencijalnim protivnicima daje na znanje da se daljim opremanjem niko ne ugrožava, nego se poseduje upravo onoliko naoružanja koliko je potrebno za odbranu.

Sa tako interno usaglašenim stavovima sovjetski vojni vrh je otpočeo javne rasprave oko promene vojne doktrine već 1988. godine. One se ne vode samo na raznim seminarima u visokim vojnim školama u SSSR-u nego i na međunarodnim seminarima. Tako je, na primer, načelnik Generalštaba oružanih snaga SSSR-a, general M. Mojsejev, na seminaru u Beču, početkom 1990, izložio osnove nove sovjetske vojne doktrine. Taj seminar je održan pod pokroviteljstvom CSCE (Conference on Security and Co-operation in Europe – Konferencija za sigurnost i kooperaciju u Evropi). Pre i posle toga deo sovjetskih generala koji se bave vojnom teorijom, kao Čevrov, Garejev, Starodubov, a i sam ministar odbrane SSSR-a Jazov, izložili su svoja gledišta na sličnim seminarima u inostranstvu. Ti seminari su se održavali najčešće s predstavnicima NATO, a na njima je razvijana otvorena diskusija, što je poseban kuriozitet.

Kada se analiziraju sva ta izlaganja vidi se da se radi o usaglašenim stavovima koji se poklapaju sa dotadašnjim i kasnijim spoljnopolitičkim potezima SSSR-a, iza kojih stoji politika Gorbačova. To nikako ne znači da u vojnim krugovima nema i protivnika njegove spoljne politike, ali je nova vojna doktrina za sada potpuno podržana.

Sovjetski generali su insistirali na tezi da je sovjetska vojna doktrina od Lenjinovog vremena neprekidno defanziv-

na. Citirajući Lenjina: „Mi smo branili od 25. oktobra 1917. godine“, oni su tvrdili da je već sedamdeset dve godine sovjetska vojna politika, kao i vojna doktrina, „kontinualno defanzivno orijentisana“. Sovjetski generali bili bi znatno uverljiviji da su uspjeli da objasne kako se sve to poklapa s intervencijom sovjetskih jedinica u Mađarskoj, Čehoslovačkoj i, konačno, u Avganistanu.

U sadašnje vreme, prema tim tvrdnjama, nova doktrina je rezultat novog načina razmišljanja u spoljnoj politici i gledišta o savremenom ratu i nacionalnoj sigurnosti. Vojni arsenali bili su puni nuklearnog i hemijskog oružja, i bilo je neophodno da se, u dogovoru sa drugom supersilom, počne sa smanjenjem tih zaliha. Nuklearno oružje je najviše izmenilo izgled rata i sada se dilema ko će koga pobediti svodi na postavku: „Ili ćemo svi preživeti ili moramo svi umreti“, komentariše u svom izlaganju general Starodubov. Dok su predašnje doktrine bile usmerene na to kako da se neki rat vodi da bi se u njemu postigla pobjeda, sada supersile u svom sučeljavanju sve svode na izbegavanje rata.

Na pitanje da li smatra da je nuklearno oružje neka vrsta deterenta, general Čevrov je odgovorio da, objektivno, ono to još uvek jeste: „Ipak naše strategijsko opredeljenje je da se nuklearno oružje dogovorno postepeno eliminiše“. Prema sovjetskim gledištima, sadašnje stanje ratne tehnike je takvo da se moraju naći putevi za isključenje vojnog sučeljavanja među supersilama, a zatim i kod ostalih. To upućuje na potrebu da SSSR ima defanzivnu vojnu doktrinu, koja mora biti poznata svima. Suština te defanzivne doktrine zasnovana je na realnosti političkih odnosa, kao i na savremenom vojnotehničkom napretku.

Izrazito se naglašava da SSSR nema teritorijalnih pretenzija prema bilo kojoj zemlji u Evropi i svetu. Prema tome, SSSR nikoga ne smatra svojim potencijalnim neprijateljem. Na osnovu toga, on neće nikoga ni u kakvim okolnostima prvi napasti, niti prvi započeti rat konvencionalnim ili nuklearnim oružjem.

To bi se moglo smatrati vojno-političkim delom nove sovjetske vojne doktrine, koji bi ubuduće trebalo da se ogleda i u sprovođenju sovjetske spoljne politike. Takvi stavovi, koji zapravo spadaju u preambulu vojne doktrine, retko su ranije

tako eksplicitno izražavani. Ipak, taj vojno-politički deo, koji je deklarativnog tipa, ne znači mnogo ako nije kompatibilan i sa vojnotehničkim delom, koji takođe treba da bude defanzivnog karaktera. Vojnotehnički deo te doktrine svodi se na sledeće: u sadašnjoj situaciji oružane snage Sovjetskog Saveza orijentisane su samo na akcije uzvratnih udara radi odbijanja moguće agresije. Prema tome, odbrana na početku rata jeste osnovni tip borbenih dejstava. Odatle sledi da nije defanzivna samo doktrina nego će i strategija, operatika i taktika poprimiti defanzivnu prirodu. Ako je zadana defanzivna doktrina, ne može više biti ofanzivne strategije. Sve se to reflektuje i na vojnotehnički aspekt, kao i na operativno planiranje i razvoj sovjetskih oružanih snaga. Ipak, naglašava se da će se i nova sovjetska doktrina u strategiji i taktici oslanjati na energične i odlučujuće akcije. Kao i u prošlosti, ofanziva se smatra osnovnim tipom vojnih akcija nakon što je defanzivnim akcijama zaustavljen neprijatelj. Konačno, u vezi s takvim razmišljanjima morao se pojaviti i pojam „odbrambene dovoljnosti“.

POJAM ODBRAMBENE DOVOLJNOSTI I ODBRANE BEZ OFANZIVNIH MOGUĆNOSTI

Prema novim sovjetskim gledištima, pojam odbrambene dovoljnosti čini minimalni mogući nivo naoružanja jedne zemlje za odbijanje moguće agresije u konkretnim uslovima njenog okruženja. Za supersile tome treba dodati i odricanje od prve upotrebe nuklearnog oružja, sve dok ne dođe do sporazuma o potpunom nuklearnom razoružanju. Odnosno, iz sadašnjeg stanja supernaoružanosti treba preći u stanje odbrambene dovoljnosti.

Postavlja se pitanje kako sprovesti princip odbrambene dovoljnosti u sadašnjim uslovima. Kao prvi potez u tom smislu bilo bi ograničenje veličine oružanih snaga pojedinih država ili koalicija država. Njihovo naoružanje i borbena gotovost trebalo bi striktno da odgovaraju stepenu ratne opasnosti i trebalo bi osigurati paritet među suprotstavljenim stranama. Za zemlje sa nuklearnim naoružanjem razumni nivo odbrambene dovoljnosti trebalo bi osigurati tako da prvi nuklearni

udar ne bude isplativ. Poželjno je da postoje grupe zemalja koje će organizovati pouzdanu odbranu i odbijanje napada, ali da, istovremeno, ne budu sposobne za vođenje ofanzivnog rata.

Te postavke su navedene kada je još postojao Varšavski ugovor kao čvrsta vojna organizacija. U stvari, mnogo je lakše izgovoriti nego ostvariti zahtev da jedan vojni savez bude naoružan tako da može sigurno odbiti agresiju a da, pri tome, ne bude sposoban da je izvede. Ipak, postavka o odbrambenoj dovoljnosti omogućava da se ograničenja u naoružanju dovedu do nekog stepena ili, u najmanjem, da se na nekoj osnovi počnu ozbiljni pregovori o smanjenju ne samo nuklearnog nego i konvencionalnog naoružanja. To je, kasnije, stvarno poslužilo toj svrsi. U vezi s tim, interesantna je sovjetska postavka izrečena na tim seminarima: „Prava jednakost u bezbednosti u naše vreme nije garantovana visokim nivoom strategijske ravnoteže nego upravo najnižim mogućim nivoom te ravnoteže“.³ Da bi se sprovela ravnoteža između supersila potrebno je identifikovati i eliminisati sve zapažene asimetrije u broju trupa i osnovnom naoružanju. To će zahtevati međusobnu razmenu relevantnih podataka, uz inspekciju na licu mesta.

Na Zapadu postoje protivnici ubrzanog naoružavanja, i oni su tada bili skloni da te sovjetske ponude predoče kao propagandni manevar. Toga je bio svestan i SSSR, i zato je unilateralno započeo redukciju svojih oružanih snaga.

Ministar odbrane SSSR-a, general armije D. Jazov, na jednom predavanju u inostranstvu naveo je sledeće podatke: „Ove godine (1988), proizvodnja visoko obogaćenog uranijuma za vojne svrhe biće završena. Za vreme 1989–1990. dodatno je planirano da se zatvori jedan industrijski reaktor iz 1987. godine za reprocesiranje plutonijuma za nuklearno oružje i da se zatvore još dva takva reaktora bez zamene takvim novim kapacitetima“.⁴

U nastavku, general Jazov je naveo i druga smanjenja vojnih efektivna, smanjenje broja vojnih jedinica, smanjenje naoružanja, kao i promene u odnosu između ofanzivnih i

³ Colonel general M. Ghereev, *Soviet Military Doctrine; Curent and Future Development*, RUSI Journal, Winter 1988.

⁴ Army general D. Yazov, *Soviet Military Doctrine*, RUSI and BRASSY'S, Defence Yearbook 1990.

defanzivnih borbenih sistema u korist defanzivnih. Sve je to učinjeno s namerom da snage NATO ne brinu o naglašenoj ofanzivnoj komponenti sovjetskih oružanih snaga. Pošto se SSSR odriče čak i teorijske mogućnosti nekog preventivnog napada ili rata, takve promene potpuno odgovaraju njegovoj defanzivnoj strategiji. Osim toga, SSSR nudi, za sva ugovorom ponuđena rešenja o smanjenju naoružanja, mogućnost obostrane inspekcije na licu mesta, što je gotovo neverovatna promena u odnosu na nekadašnje stavove.

General Jazov je zatim rekao da SSSR očekuje slične korake od NATO snaga. Nije tajna da je NATO superioran u taktičkoj avijaciji s nuklearnim bojnim glavama. Očita prevlast u toj avijaciji, koja može naneti ofanzivne udare merene u nenadanom napadu minutama, znatno je veća opasnost od očite sovjetske prednosti u oklopnim jedinicama, čiji se efekti iznenađenja mere danima.

Svoje izlaganje general Jazov je zaključio time da više nema nikakvih kontradikcija između vojno-političkog i vojno-tehničkog aspekta sadašnje sovjetske vojne doktrine, kao ni između doktrinarnih načela i praktičnih aktivnosti. Oba aspekta su sada sjedinjena i konzistentno su defanzivna, kako po svojim ciljevima, tako i po metodama za rešavanje odbrambenih problema u praksi.

DOPRINOS NOVE SOVJETSKE DOKTRINE STABILNOSTI EVROPE

Navedene diskusije oko nove sovjetske vojne doktrine intenzivno su započete još 1988. godine. Posle toga događaji su se smenjivali veoma brzo, i došlo je do ujedinjenja dve Nemačke, završetka hladnog rata i, konačno, Varšavski ugovor prestao je da postoji kao vojna organizacija. Jedan američki analitičar istočnoevropskih prilika je primetio: „Izgleda da je svet izvrnuo na glavu, ali nigde se nije toliko izvrnuo na glavu kao u Sovjetskom Savezu“. Drugi američki analitičar je iznenađen promenama u Istočnoj Evropi i u SSSR-u da sve to smatra toliko neočekivanim kao kada bi čuo da je papa izdao deklaraciju da nema boga.

Promene u 1990. godini su stvarno bile ogromne. Vojni teoretičari koji su celu svoju karijeru proveli u okolnostima

postojanja dva vojna bloka i dve supersile, a to stanje je bilo čvrsto kao stena, sada su zbunjeni. Zbog toga ima mnogo onih koji na sve to gledaju s nepoverenjem. Ali, uprkos tome, od 1988. do 1990. godine obavljani su pregovori o značajnoj redukciji konvencionalnog naoružanja i konvencionalnih snaga u Evropi. Za razliku od nekadašnjih pregovora te vrste, koji su stalno tapkali u mestu, ovi su bili veoma efikasni. U tim sporazumima određeno je plafoniranje za šest važnih stavki, od čega pet čine borbena sredstva, a šesta je broj ljudi. U borbena sredstva koja se ograničavaju na obe strane spadaju tenkovi, artiljerija, borbena vozila pešadije, avioni i helikopteri. Pri tome se nije vodilo računa da smanjenja budu linearna, nego da se postigne efektivna ravnoteža. Broj tenkova koje treba da smanji SSSR mnogo je veći od smanjenja tenkova kod suprotne strane. S druge strane, kod NATO znatnije je smanjena lovačko-bombarderska avijacija, sposobna za nošenje taktičkog nuklearnog oružja. Rečju, nije se kao do sada cepidlačilo u „prebrojavanju zrna pasulja“, kako su dotadašnji način nazivali Amerikanci, nego se težilo ka stvarnoj uravnoteženosti borbenih sistema tako da se postigne odbrambena dovoljnost, uz jako obostrano smanjenje ofanzivnih mogućnosti. U pregovorima se teži i sporazumu o regionalnoj diferencijaciji u pogledu smeštaja oružja. Određivanjem zona i subzona koncentracija oružja želeo se sprečiti destabilizirajući uticaj koncentracije naoružanja za izvođenje prvog udara. U tom smislu obuhvaćena je Evropa kao celina – od Atlantika do Urala. Činjenica je da su u tome veliki udeo imali upravo predstavnici SSSR-a. Može se objektivno smatrati da su oni dali stvarni doprinos da se takvim ugovorima, koji podležu jednostavnoj i efikasnoj kontroli, stvarno stvore uslovi za otklanjanje mogućih vojnih tenzija u Evropi. To je, svakako, jedan od prvih uslova za normalan proces daljeg zbližavanja naroda Evrope.

Period 1988–1990. godine neki nazivaju „medenim mesecom“ u vojnim odnosima na relaciji Istok-Zapad. Može se računati da će to stanje barem još izvesno vreme potrajati. Mnogo toga zavisi od stanja u SSSR-u i uspeha perestrojke. Nakon što je u novembru 1990. potpisan sporazum Gorbačov – Kohl, u svetu je postalo jasno da je Nemačku prvi

put ujedinio Bismark, a drugi put, 120 godina iza toga – Gorbačov. Ipak, Gorbačov za taj čin, svakako važan za sređivanje stanja u Evropi, u svojoj zemlji ne može da očekuje velike pohvale. Pametni ljudi u SSSR-u ipak shvataju da je sporazum Gorbačov – Kohl u ovom trenutku potrebniji SSSR-u nego Nemačkoj.

Postoje u SAD još uvek klasični protivnici SSSR-a, premda su oni bez većeg uticaja. Oni smatraju da su sovjetske ponude za smanjenje napetosti i efikasno stvaranje evropske sigurnosti samo jedna nova vrsta Brest – Litovskog mira. Poznato je da je Trockij u pregovorima sa Nemcima, po odobrenju Lenjina, prosto „igrao na žici“ i činio velike ustupke Nemcima samo da mlada sovjetska republika dobije na vremenu. Prema tim gledištima, SSSR samo želi predah, jer u svakom slučaju ostaje najveća vojna sila u Evropi, koja će u pogodno vreme da okrene „drugi list“.

Ipak, preciznija analiza pokazuje da to nije tačno. Nakon ujedinjenja Nemačke jasno se ocrtava uzdizanje dve ekonomske supersile u bliskoj budućnosti – Nemačke i Japana, koje su u drugom svetskom ratu bile neprijatelji SAD i SSSR-a. U međuvremenu, od dve moćne vojne supersile, SSSR-a i SAD, dva najveća pobednika u tom ratu, prva je pred totalnim ekonomskim kolapsom, prete joj vlastiti retrogradni procesi i po prvi put posle oktobarske revolucije glad u velikim gradovima, tako da je prihvatila teško poniženje da primi humanitarnu pomoć Zapadne Evrope. U takvim uslovima mora da sprovede reformisanje celokupnog političkog i vojnog sistema koje postaje *condicio sine qua non*.

Drugoj supersili, takođe, ne „cvetaju ruže“, premda to u ovom trenutku još nije evidentno. Postoji veoma opravdana bojazan da će uskoro morati svoje tehnološko vođstvo da prepusti Nemačkoj i Japanu. Mnogi ljudi u SAD i SSSR-u uviđaju da dalja konfrontacija te dve zemlje ne vodi ničemu do bržoj dominaciji druge dve tehnološke supersile. Stoga se celokupno popuštanje na vojnom planu u Evropi može smatrati kao stvarni interes SSSR-a da sredi svoje prilike a da time ništa ne izgubi. Zbog toga se i njegova nova vojna doktrina, kao osnova za to popuštanje, može smatrati stvarnim doprinosom stabilnosti u Evropi.

S U M M A R Y

IMPACT OF THE SOVIET MILITARY DOCTRINE ON STABILITY
IN EUROPE

The emergence of perestroika in the USSR has been followed by a slackening of tension between the East and the West, which has been considerably contributed to by successful negotiations on the reduction of the nuclear weaponry. In connection with this the numerical strength of the Soviet armed forces is being substantially reduced, and the highest echelon of the Soviet military has been enabled to carry out changes and reform in the Soviet Army in conditions more favourable than the ones existing in the Soviet economy and society. In such circumstances is also being developed a new Soviet military doctrine, called the doctrine of reasonable defensive sufficiency.

The former military doctrine of deep operations and battles contained an obvious discrepancy. In its military-political part, where it was consistently stressed that the USSR will never be the first side that will start a war, it had an expressly defensive character, while in its military-technical part, where the USSR maintained an obvious superiority in the armoured forces, the doctrine was expressly an offensive one.

This discrepancy is being eliminated by the new Soviet doctrine of defensive sufficiency, which encompasses the notion of defence with no possibilities for the offensive. Thus a new basis has been created for proceeding in further negotiations on reduction of the conventional and nuclear forces from the consideration of the essence of the balance in key combat systems, rather than from the constant measuring the quantities of individual types of weapons or arms. In this manner is being attained the equality in the security on the East-West relation, at the lowest possible level of this balance, rather than on its highest possible level, as has been the case hitherto. This is a real contribution to a lasting peace and stability in Europe.

R E S U M E

LA NOUVELLE DOCTRINE SOVIETIQUE ET SA CONTRIBUTION
A LA STABILITE EN EUROPE

Avec l'apparition de „perestrojka“, en URSS on voit aussi apparition d'une détente de la tension sur la ligne Est-Ouest née à cause du succès des négociations sur le désarmement nucléaire. En liaison avec cela, les forces armées sont diminuées et le sommet militaire est en possibilité de réaliser les réformes prévues dans des conditions plus favorables que celles régnant dans la société et dans l'économie. Sous ces conditions on a créé la nouvelle doctrine soviétique baptisée plus trad comme la doctrine de défense suffisante rationnelle.

Ancienne doctrine des opérations profondes contenait une idée contradictoire évidente. Elle a été explicitement défensive et l'URSS a été désigné

comme Etat qui ne déclenchera jamais la guerre le premier. Dans sa partie militairo-technique, là où l'URSS avait une prédominance évidente en moyens blindés, elle a été offensive.

Par la nouvelle doctrine soviétique à laquelle on ajoute le thème d'autosuffisance, ces contradictions sont évitées. Avec cela on a donné la base pour la continuation des négociations sur le désarmement nucléaire et conventionnel et on a commencé l'étude fondamentale des systèmes clés de combat ce que signifie que l'on a cessé de compter les quantités des types de l'armement les uns après les autres. On a atteint aussi égalité dans le domaine de sécurité sur la ligne Est-Ouest au niveau le plus bas possible ce qui est là contraire de la pratique jusqu'à ce moment. C'est la contribution réelle à la paix et à la stabilité continues en Europe.

РЕЗЮМЕ

ВЛИЯНИЕ СОВЕТСКОЙ ВОЕННОЙ ДОКТРИНЫ НА УСТОЙЧИВОСТЬ В ЕВРОПЕ

Наряду с началом перестройки в СССР замечается и ослабление напряженности на линии Восток – Запад, во что значительный вклад вносят и успешные переговоры по сокращению ядерного оружия. В связи с этим происходит значительное сокращение вооруженных сил и военная верхушка имеет возможность реформы в армии проводить в более благоприятных условиях, чем проводятся реформы в экономике и обществе. В таких обстоятельствах создается и новая советская военная доктрина, получившая позже название доктрина разумной оборонительной достаточности.

Старая военная доктрина глубоких операций и боев содержала в себе одно очевидное противоречие. В своей военно-политической части, в которой всегда подчеркивалось, что СССР никогда первым не начнет войну, она является сугубо ненаступательной. В своей военно-технической части, где СССР поддерживал очевидное превосходство в бронетанковых войсках, она обладает сугубо наступательным характером. Новой советской доктриной оборонительной достаточности, к которой присоединяется понятие об обороне без наступательных возможностей, устраняется указанное противоречие. Этим дается основа для того, чтобы в ходе дальнейших переговоров о сокращении обычных и ядерных сил начинать с существенного рассмотрения равновесия в важнейших боевых системах, во избежание постоянного пересчитывания количества отдельных видов вооружений. Этим достигается равенство в безопасности на линии Восток – Запад на возможно низшем уровне этого равновесия, а не на возможно высшем, как это было до сих пор. Это на самом деле и является настоящим вкладом в прочный мир и устойчивость в Европе.